

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

5

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1962

ЗМІСТ

	Стор.
Бойова зброя партії	1
<i>Н. Ветлугіна</i> — Розвиток слуху і голосу дитини в процесі навчання співів	4
<i>Р. Зінич</i> — Досвід роботи з розвитку чистоти інтонації в співах дошкільників	9

ВІДМІННИКИ ДОШКІЛЬНОЇ СПРАВИ

<i>С. Поліська</i> — Що таке щастя	16
<i>Г. Іванчук, Г. Лозовий</i> — Золоті руки, гаряче серце	17

З ДОСВІДУ

<i>Н. Федіна</i> — Розвиток рухів у дітей молодшої групи	18
<i>Р. Авербах</i> — Сприймання і розуміння пісні дітьми дошкільного віку	23
<i>В. Зозуля</i> — Праця дітей в природі	27

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

<i>Н. Грановська</i> — Іменини	31
--	----

НА ДОПОМОГУ КОЛГОСПНИМ ДОШКІЛЬНИМ ДИТЯЧИМ ЗАКЛАДАМ

<i>Л. Кисельова</i> — Про організацію і роботу колгоспних дошкільних закладів	34
<i>І. Король, В. Світко</i> — Обладнання ділянок колгоспних дошкільних закладів	38

БЕСІДИ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ

<i>С. Чешева</i> — Музика повинна звучати в сім'ї	40
---	----

ПРИРОДА НАВКОЛО НАС

<i>А. Піонтковський</i> — Робота на квітнику	43
<i>В. Пархоменко</i> — У травні	44

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

<i>В. Мороз</i> — Журнал для малят	45
--	----

ПЕДАГОГІЧНЕ ЖИТТЯ

<i>О. Кондратюк</i> — Конференція в Донецьку	48
--	----

В цьому номері вміщено безплатний додаток «Обладнання ділянки колгоспного дошкільного закладу».

Редакційна колегія:

*Д. О. Дорохова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева, Є. К. Сухенко,
Г. І. Сушан* (головний редактор), *П. С. Ходченко, Т. І. Цвєлих,
П. Р. Чамата, М. Є. Шевченко.*

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языке)

Техредактор *О. О. Чала.*

Коректор *Л. І. Забашта.*

Адреса редакції: Київ, 53, вул. Ю. Коцюбинського, 5. Тел. 5-21-29, дод. 3-12.

БФ 02284, Замовлення К-91. Тираж 22150. Фіз. арк. 3, умовн. арк. 4,11. Облік.-видавн. арк. 5. Формат паперу 70×108³/₁₆. Підписано до друку 26.IV 1962 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

креслити ритмічний рисунок виразним і характерним гармонійним супроводом. Неодноразове вправлення в цьому, звичка вслухуватися в звуки, систематичне проспівування різних інтервалів, усвідомлення того, що звуки бувають різної висоти і тривалості, нарешті, нагромадження музикально-слухових вражень — все це створює сприятливу основу для того, щоб найближчим часом перейти до навчання співів по нотах.

Ці вправи мають на меті розвинути слух не лише при сприйнятті музичних звуків, а й — переважно — в умовах співу. Помилки і їх самостійне виправлення, правильність інтонацій перевіряються слухом. Враховуючи, що для співу найзручніший відрізок звукоряду — другий тетрахорд першої октави, всі вправи будують у відповідних тональностях. Це сприяє формуванню співацького звучання і розвитку голосу.

В процесі цих вправ звичайно формуються всі компоненти слуху.

Але у вправах висуваються послідовно ті чи інші завдання, в яких увага повертається до звуковисотних або ритмічних співвідношень.

Пропонована система прийомів розвитку звуковисотних і ритмічних співвідношень, крім багаторічної перевірки в базовому дитячому садку, була апробована в ряді інших дошкільних закладів.

В цілому ми маємо теоретичні і дослідницькі матеріали, які дозволяють говорити про необхідність активізації музичного розвитку дитини дошкільного віку, зокрема активізації її слухових диференціювань. Потрібне буде додаткове дослідження в цьому напрямку дітей більш раннього віку. Дошкільник підготовлений до такої діяльності, і вона необхідна для його успішного і планомірного розвитку. Але не можна вважати, що цей розвиток здійснюватиметься автоматично, в міру нагромадження музично-слухових вражень в процесі співацької діяльності. Необхідно спеціально керувати формуванням слуху.

Досвід роботи з розвитку чистоти інтонації в співах дошкільників

Р. ЗІНИЧ,

викладач методики музичного виховання дошкільників Київського педагогічного інституту ім. О. М. Горького

Естетичне виховання людини комуністичного суспільства немислиме без музики, співу. Пісня проходить через усе свідоме життя людини. Вона розвиває її естетичний смак, прищеплює любов до прекрасного, збагачує духовно. Тому так важливо навчити дитину співати й любити спів, відчувати красу мелодії, своєрідність ритму, характер музичного образу.

Музичний розвиток людини треба починати з раннього дитинства, з переддошкільного віку, коли саме «відбувається формування основних музикальних здібностей дитини, зміцнюються ті нервові зв'язки,

від яких залежить сприйнятливність людини до музики»¹.

Радянський вчений - психолог Б. М. Теплов у своїй книзі «Психологія музикальних способностей» вважає, що вияв музикальності у дитини залежить не тільки від її музикальних задатків, але й від музикальності того середовища, яке оточує дитину з ранніх років її життя.

Кращі музичні керівники наших дитячих садків, зокрема на Україні З. Хорошко, С. Рапопорт, О. Липка, Н. Кукловська, Р. Красноброд-

¹ Г. О. Ільїна, Музичне виховання дитини в сім'ї, «Радянська школа», 1960, стор. 43.

ська та ін., ґрунтуючись на досвіді своєї роботи, стверджують, що навчити співів можна кожную дитину, що нема дітей без музикального слуху: є діти з погано розвинутим слухом, і завдання педагога — скерувати його розвиток.

Педагог, який працює в дитячому садку, повинен пам'ятати, що від нього, від його особистої зацікавленості в роботі великою мірою залежить подальша музична доля дітей. І якщо людина на все життя лишається «неспіваючою», то в цьому велика частина вини того музичного керівника, який не зміг прищепити їй любов до співу, не зміг вчасно прийти на поміч. Більше того, фальшивий спів не тільки вносить неприємний дисонанс у колективні співи, але й калічить музикальний слух всіх дітей у групі. Виправлення співацьких недоліків у переддошкільний період — одне з найважливіших завдань музичного вихователя.

Серед нечисто інтонуючих дітей, є діти з повним, нормальним діапазоном голосу. А є й такі, які досить чисто співають, але в дуже невеликому діапазоні, в межах двох-трьох звуків (наприклад, соль¹—сі¹) і т. д.

Але особливих неприємностей завдають дітям і педагогам низько співаючі діти, так звані «гудівники». На колективних заняттях вони заважають дітям правильно співати, а тому утруднюють їх нормальний музичний розвиток. «Гудіння» — чи не найбільша перешкода в розвитку співацьких умінь дитячого колективу. Тому робота над усуненням «гудіння» набуває особливого значення. «Гудівниками» в педагогічній практиці називаються діти, які не вміють чисто співати в тон з групою, правильно відтворювати почуті звуки. Вони співають на кварту чи квінту нижче інших дітей або в межах одного чи кількох низьких звуків (часто на межі першої і малої октави). Їх спів нагадує низьке, віддалене монотонне гудіння (наче бджоли у вулику).

В практиці «гудівників» називають ще «неспіваючими». Причини «гудіння» — недостатньо розвинутий музикальний слух, погана коорди-

нація голосового та слухового апаратів, відсутність навичок головного звукоутворення, низький невеликий об'єм голосу, низька розмовна мова дитини, погана артикуляція, неправильне співацьке дихання, в'ялість, соромливість, цасивність дитини, хвороба голосового чи слухового апарату та ін. «Гудівники» в більшості добре чують мелодію пісень, але не вміють відтворити її, тому що не володіють голосовим апаратом.

Наша практика переконує, що гудіння можна позбутись, якщо систематично, наполегливо і правильно працювати з такими дітьми. Педагог повинен визначити не тільки своєрідність музичного сприймання й слуху дитини та добре знати її голосові можливості, але й уміти знайти до неї індивідуальний підхід.

Відзначаючи значне поліпшення співу в дитячих садках, Н. О. Ветлугіна звертає увагу на ті істотні недоліки, які ще гальмують справу музичного виховання дітей. До них, за словами Н. О. Ветлугіної, відноситься недостатня увага до індивідуальних можливостей розвитку голосу і слуху кожної дитини, що впливає на якість занять колективними співами, яке, значною мірою, залежить саме від того, в якій мірі знайдено найефективніші шляхи розвитку музикальних здібностей кожної дитини.

Практика роботи з відстаючими дітьми доводить, що виправлення недоліків співу краще і швидше здійснюється при індивідуальному підході до дітей на колективних заняттях і на допоміжних індивідуальних заняттях з кожною «неспіваючою» дитиною на протязі певного часу, поки співацькі вади не буде остаточно ліквідовано.

Педагогічною практикою вироблено велику кількість різноманітних методичних прийомів, що сприяють виробленню чистоти інтонацій. Це, перш за все, образні імітаційні ігрові вправи із звуконаслідуванням — спів окремих звуків і складів на певні голосні чи приголосні на невеликих інтервалах (імітація гри на дудочці, балалайці, нявкання

кицьки, співу зозулі і т. д.), спів примовок, наспівів, окремих музичних фраз із зручними для співу голосними та ін.

Методичні прийоми в роботі з нечисто співаючими дітьми висвітлено в такій літературі: в книгах А. Д. Войнової «Развитие чистоты интонации в пении дошкольников» і В. К. Белобородової «Развитие музыкального слуха учащихся первого класса», в статтях Р. С. Краснобродської «Опыт работы по пению в детском саду» і А. Котіної «Опыт работы с неправильно поющими детьми» в збірнику «Музыкальное воспитание в детском саду» під редакцією Н. О. Ветлугіної, в статті Е. М. Дуб'янської «Влияние речевых интонаций на развитие вокально-слуховых навыков у детей дошкольного возраста» в збірнику «Художественное воспитание в детском саду», в статті М. П. Метлова, Л. І. Михайлової «Как мы учим детей петь» в журналі «Дошкольное воспитание» і т. д.

Дуже важливим фактором для усунення «гудіння» є вдалий добір репертуару. У нас є багато цінного матеріалу — пісні радянських композиторів, російські народні пісні, а також збірники, які складаються з пісень, спеціально призначених для розширення діапазону дитячого голосу, виправлення чистоти інтонації. Це збірники: «Мы учимся петь» (упорядники К. Козирева і Е. Фоміна), «Маленькие песенки» О. Тілічеєвої (упорядник В. Колосова), збірник «Песни для детского сада» (упорядник М. Метлов), в який включено пісні для дітей з невеликим об'ємом голосу. Для цієї ж мети можна використати пісні із збірника «Музыкальный букварь» Н. Ветлугіної. Одне з чільних місць в дитячому репертуарі повинна займати народна пісня. Без використання багатого спадщини музичного фольклору неможливо здійснювати естетичне та художнє виховання дітей. Адже народні мелодії починають бриніти для дитини вже в перших колискових піснях матері, в наспівах і примовках бабусі, в перших дитячих пісеньках-іграх.

Наспівність і краса мелодії, велика впливова сила образної мови, стислість художньої форми, влучність і простота засобів музичного виразу, зручність для виконання — ось якості, що завжди привертають до народної пісні увагу педагогів. Ці особливості музичної форми і змісту народної пісні роблять її незамінною і в роботі з «неспіваючими» дітьми. Нам здається важливим звернути увагу педагогів на значну цінність, що становить в цьому відношенні збірник класика української музики Я. Степового «Проліски», де зібрано обробки народних дитячих пісень і деякі власні твори композитора, призначені для дітей дошкільного (Випуск I) і шкільного віку (Випуск II).

«Проліски» — яскраве свідчення того, з якою любов'ю і обережністю підходить Я. Степовий до переробки народної пісні. Композитор прагне до яскравої передачі багатства і краси народного твору, до збереження його змісту, емоційного настрою, особливостей і своєрідності його побудови, виявляючи також глибоке знання дитячої психології, добре розуміння внутрішнього світу дитини. В «Пролісках» зібрано пісні-примовки, танцювальні пісні і пісні-ігри. В своїй практичній роботі по виправленню «гудівників» ми широко використовуємо «Проліски», майже всі пісні I випуску і деякі II випуску як своєрідні вправи для вироблення високого головного звучання дитячого голосу, розвитку у дитини здатності до чистого інтонування, правильного відтворення мелодії та ін.

Які ж особливості музичної форми цих пісень Я. Степового роблять їх дуже корисними для дитячого виконання і зокрема для усунення «гудіння»?

Це, перш за все, зручна й проста побудова мелодії.

Мелодія пісень з «Пролісок» дуже близька до інтонації живої мови (наявність кварто-квінтових ходів), особливо в піснях «Бім-бом», «Сімейка», «Іде, іде дід, дід». До розмовного викрику (на інтервалі квінта) близький у пісні «Квочка» імітаційний вигук «Квок» і інші. Ме-

лодія пісень Степового з невеликим об'ємом звуків; вона відзначається переважно мажорною ясною ладовою основою, побудованою в більшості випадків на звуках тонічного трезвуччя з переважанням стійких звуків і простою гармонізацією. Мелодія ця здебільшого рухається зверху вниз, часто з гамоподібними ходами. Тут нема важких стрибків; стрибки, що зустрічаються в «Пролісках», зручні для співу і завжди виправдані емоційним змістом твору. Музичні фрази короткі, не більше двох тактів. Ритм нескладний, побудований на восьмих і четвертих тривалостях, — а все це зручно для дихання. Майже в кожній пісні Я. Степового зустрічаються однакові музичні фрази з однаковим інтонаційним малюнком.

Мелодію цих пісень легко співати без супроводу, вони добре сприймаються і запам'ятовуються дітьми.

В своїй практичній роботі з «гудівниками» в київському дитячому садку № 137 ми спрямовуємо увагу одночасно як на «розкриття» верхнього регістру, так і на зміцнення нижнього регістру голосу «неспіваючих», тому що поряд із зміцненням низьких, зручних для «гудівників» звуків треба одразу ж розвивати і розширювати у таких дітей діапазон, привчати дитячий голос до високих звуків. (На це звертають увагу М. П. Метлов, педагоги О. Г. Раввінов, В. К. Белобородова, музичний керівник Р. С. Краснобродська та інші).

Такі вправи даються обов'язково на кожному занятті. Як вже вказувалось, збірник «Проліски» ми використовуємо як дуже вдячний матеріал для цих вправ. Між іншим, «Проліски» корисно співати як вправи на розспівування для всіх дітей. Для зміцнення нижнього регістру краще всього підходять пісні, пісні-ігри та примовки: «Гоп, гоп», «Сорока-ворона», «Кумо-кумо, що варила», «Я маленький хлопчик», «Залізний ключ» («Вовк») і інші. Всі ці пісні можна співати на звуках різної висоти (доступних для діапазону дітей з малим об'ємом звуків) з поступовим транспонуванням вгору.

Для «розкриття» верхнього регістру (так званої «атаки») і створення високого головного звучання голосу корисні пісні «Бім-бом», «Дрибушечки», «Іди, іди дощику», «Сімейка», «Лис», «Квочка» (до речі, ця примовка корисна одночасно і для зміцнення нижніх тонів дитячого голосу). «Іде, іде дід, дід» — в цій примовці діти співають тільки перший куплет. Взагалі, якщо в пісні чи примовці багато куплетів, то діти співають тільки перший. Майже всі вони починаються з верхнього високого звуку, що відразу дає певну настройку голосового апарату. Іноді високий звук дається в кінці пісні — «Квочка», «На виру-вирочку».

В багатьох піснях Я. Степового ми зустрічаємося з імітацією, звуконаслідуванням окремих явищ, голосів тварин, птахів, звуків навколишньої дійсності: кудкудакання квочки, дзеленьчання дзвінка, гудіння бджоли, кукування зозулі і т. д. Це наслідування голосів природи, звуків, що їх діти чують навкруги як правило, захоплює їх, викликає відповідну реакцію. «Такі образні вправи, як відмічають М. П. Метлов і Л. М. Михайлова, активізують дітей, викликають інтерес і допомагають усвідомити висоту звуку»¹.

Звуконаслідування яскраво використано в примовці «Квочка» (імітація кудкудаканню квочки «квок» на інтервалі квінта, близька до розмовного вигуку), в пісні «Качка йде» (ках-ках), в пісні «Зозуля» (ку-ку), в пісні «Пчілка» (зум-зум) і т. д. В тому випадку, коли пісня складна для дитячого виконання, її проспівує педагог, а діти підхоплюють тільки імітаційний вигук чи звуконаслідування. З цією ж метою, тобто для кращого головного звукоутворення, корисно співати заспів чи приспів багатьох пісень Я. Степового. В піснях «Ой, ходила дівчина бережком», «Ходить гарбуз по городу» — співається заспів; в піснях «Соловейко», «Зайка та лисичка» і т. п. — приспів.

¹ Н. А. Метлов, Л. И. Михайлова, «Как мы учим детей петь», ж. «Дошкольное воспитание», № 5, 1959.

Про ефективність наслідків, які дає вмиле використання збірника Я. Степового в процесі усунення недоліків співу, говорить музичний керівник О. Липка. На її думку, такі пісні, як «Квочка», «Гоп-гоп», «Сорока-ворона», «Кумо, кумо, що варила», «Бім-бом» сприяють розвитку чистоти інтонації і ритму. Ми вважаємо, що для розвитку у «гудівників» відчуття ритму можуть стати в пригоді також такі пісні, як «Вареної рибки», «Я маленький хлопчик» та інші. Для розвитку наспівності звертаємось до пісень «Сорока-ворона», «Мишка та кіт», «Ой, ну люлі, коточок», «Кумо, кумо, що варила» і багато інших. Сама ритмічна побудова цих пісень (музичний наголос на першу долю такту на запитанні «Кумо, кумо, що варила?», протяжне виспівування слів «борщ, борщ» на чвертних нотах) допомагає «гудівникам», дітям з нечистою інтонацією, оволодіти мелодією і наблизитись до наспівності її звучання.

Пісні Я. Степового відкривають особливо широкі можливості для вироблення правильної дикції у дітей, які нечисто інтонують. Часто недоліки дитячого співу можна пояснити саме слабкою, в'ялою артикуляцією — вимовою окремих звуків і слів. Чітка ж робота артикуляційного апарату сприяє правильному попаданню звука в головний резонатор, його більш легкому і дзвінкому звучанню. В піснях Я. Степового «Дрібушечки», «Иди, иди дощику», «Сорока-ворона», «Бім-бом», «Сімейка», «Я маленький хлопчик», «Лис», «Квочка», «Вареної рибки» і інших чергування таких зручних голосних, як, наприклад, «і», «е», «а», з «у», «о» допомагають виробленню у дітей «гудівників» більш чіткої артикуляції, що в свою чергу веде до більш точного звукоутворення (розтягування губ у ширину при вимові «і», «е», «а» та витягування їх трубочкою при вимові «у», «о»).

«Проліски» взагалі багаті на голосні та дзвінки приголосні, зручні для співу. Ця наявність великої кількості голосних звуків, переважання дзвінких приголосних над

глухими також створює сприятливі умови для правильного головного звукоутворення, високого звучання голосу, вироблення правильної співацької дикції.

До числа таких голосних, спів яких допомагає усуненню «гудіння», треба віднести звуки «і» і «е». Вони утворюються в передньому ротовому відділі і за твердженням фоніатра Є. І. Алмазова характеризуються високими призвуками¹, тому звучать для нас вище, а значить і голосніше, ніж, наприклад, звуки «о», «у», що відзначаються низькими призвуками.

На корисність звука «і» для нахождення правильної звуковисотної точки звертає увагу В. П. Белобородова в книзі «Развитие музыкального слуха учащихся первого класса». Про ефективність звуків «і», «е» для усунення «гудіння» говорять також А. А. Сергеев у книзі «Воспитание детского голоса» та ін. Музичний керівник В. Г. Куковська використовує звук «і» в ігрових вправах для дітей, які співають дуже низько. Наприклад, «Заспівав ведмедик у-у-у, а комарик і-і-і».

Великого значення набуває також правильний добір складів. «Зручні склади,— пише в своїй роботі «Развитие музыкального слуха учащихся первого класса» В. К. Белобородова,— полегшують дитині спів. Застосування їх створює найбільш сприятливі умови координованої роботи слухового та голосового апаратів, тому що усуває незручні склади і букви, які могли б чисто технічно перешкодити дитині проспівати цей звук, який вона чує»².

Наша практична робота в 137-му дитячому садку переконує в тому, що для головного звукоутворення велику користь дає спів на голосні «і», «е» в сполученні з приголосними «м», «р», «б», «д».

¹ Е. И. Алмазов. Об анатомо-физиологических особенностях детского певческого голоса, ж. «Дошкольное воспитание», № 5, 1959.

² В. К. Белобородова, «Развитие музыкального слуха учащихся первого класса», Из-во АПН РСФСР, 1956, стор. 93.

Сонорний носовий приголосний «м», що утворюється змиканням чи зближенням губ, найбільш придатний для вироблення носового резонансу. В сполученні з голосним «і» він сприяє створенню так званого «близького» звучання; звук міститься неначе на кінчику губ. З складом «мі» стикаємося у примовці «Іде, іде дід, дід».

Сонорний приголосний «р» також створює умови для близького звучання, спрямовує звук в головний резонатор. Найчастіше ми зустрічаємо «рі» в примовці «Дрібушечки». Наведу такий приклад. Дівчинка Алла (6-ти років) співала виключно в малій октаві. Вона не могла правильно виконати навіть найпростіші з вправ. З нею довелося працювати додатково. На дванадцятому занятті (включаючи колективні і індивідуальні) Алла почала правильно брати високі ноти (ля¹, сі¹), виконуючи «Дрібушечки».

Губний дзвінкий приголосний «б» наближує звук до передніх зубів, створює добрі умови для чіткої вимови, так званої атаки звука (це стосується і приголосного «д»).

Пісня «Бім-бом» дає дуже вдале поєднання складів «бі» та «рі». Склад «бі» повторюється в першому куплеті три рази і з першого ж такту сприяє попаданню звука в головний резонатор.

Р. Краснобродська розповідає, що дівчинка, якій було запропоновано проспівати вправу з імітуванням гудіння паровоза («Ту-ту»), гри на дудочці («Ду-ду») фальшивила, співала їх нечисто, але ту ж саму вправу на «бі» проспівала правильно. Ігрові вправи на «бі-бі» використовує також А. Котіна, вихованці якої співають «бі-бі-бі» на звуках соль-ля-сі першої октави, імітуючи сигнали грузовика.

Наявність таких приголосних, як «д» і «р», що не потребують змикання рота, полегшує вимову слів і обумовлює правильне звучання пісні. Наближаючи звук до передніх зубів, зубний «д» робить його також більш еластичним і рухомим. Пісні «Дрібушечки», «Іде, іде дід, дід», «Іди, іди, дощику» над-

звичайно щедрі на сполучення «і» і «е» з зубним «д». Найбільш вдала в цьому відношенні примовка «Іде, іде дід, дід». Вдале поєднання голосного «і» з складами «де» і «ді» спричиняється до точного попадання звуку в головний резонатор, створює сприятливі умови для звільнення «неспіваючих» дітей від «гудіння».

Толя (6-ти років) був одним з стійких «гудівників». Діапазон у нього також не виходив за межі малої октави і з ним довелося працювати додатково. Цей хлопчик «гудів» у молодшій, середній групі і тільки в старшій звільнився від свого недоліку. Він не міг проспівати правильно вправу «ку-ку», «мя-у» в верхньому регістрі. Вже на 9-му занятті (включаючи додатковий час) проспівав «Іде, іде дід, дід», чітко і виразно інтонуючи (починаючи з сі бемоль¹).

Але голосний «і» має властивість звукувати гортань, а тому, щоб дитина не звикла співати затиснутим звуком, відразу потрібно дати їй проспівати мелодію на голосну «у» (при співі якої гортань розширюється, наприклад, у вигляді образної вправи пограти на дудочці «ду-ду»).

Вже сам текст пісень Я. Степового дає таку можливість чергувати «і» з «у» та «о». Наприклад, в «Дрібушечках» за складом «рі» іде склад «бу», в пісні «Бім-бом» «бі», чергується з «бо», в примовці «Іди, іди, дощику» «і» чергується з «до» і «ку» і т. п.

Взагалі вдалих добір складів, поєднання яких надзвичайно благотворно впливає на постановку дитячого голосу — одна з характерних рис збірника «Проліски». Він особливо багатий на склади, ефективність використання яких вже доведено і всебічно обгрунтовано і в науковій літературі, і в педагогічній практиці.

Склад «ку» — один з найбільш поширених і зручних. Як зазначає А. Д. Войнова, «...при сполученні «к» і «у» положення гортані найбільш природне, у більшості дітей при співі «ку-ку» наче раптово починають правильно звучати їх при-

родні примарні тони та поступово зникає важке грудне звучання на низьких звуках¹. Цей склад зустрічається в збірнику Я. Степового в піснях «Гоп-гоп», «Кумо, кумо, що варила», «Сорока-ворона», «Я маленький хлопчик», «Іди, іди, дощичку» та інших.

Склад «ду» допомагає виробленню правильної чистоти інтонації та правильному звукоутворенню (пісні «Я маленький хлопчик», «Сорока-ворона», «Гоп-скок» і інші), склад «ту» сприяє оволодінню головним звукоутворенням «гоп-гоп», «гоп-скок», склад «гу» — більш безболісному переходу на вищі звуки («Гоп-гоп»).

Склади «го», «ко», «хо» сприяють більшій рухливості, підняттю м'якого піднебіння, правильному змиканню зв'язок, знаходженню правильної звукової точки («Ходить сорока», «Ой, ну, люлю, коточок», «Гоп-скок», «Гоп-гоп», «Залізний ключ», «Сімейка», «Я маленький хлопчик», «Мишка та кіт» і т. д.).

Як же застосовуються пісні Я. Степового?

На колективних заняттях примовки Я. Степового співають всі діти, а потім окремо — діти-«гудівники». Всього на цей проспів витрачаю 5—7 хвилин. Крім часу, відведеного для колективного співу, додатково, один раз на тиждень, працюю з дітьми — «гудівниками» (як правило, після денного сну, приблизно по 5 хвилин).

На кожному занятті (включаючи групові та індивідуальні) діти проспівують по 2—3 пісні чи примовки. Між іншим, перед співом цих пісень та примовок я пропоную дітям-«гудівникам» спочатку високо («тоненько») прочитати їх як вірш.

Спочатку, для розкриття верхнього регістру, діти-«гудівники» спі-

вають тільки звуконаслідування на верхніх звуках дитячого голосового діапазону. Наприклад, я співаю пісню «Зозуля» (у тональності фа мажор), а дитина-«гудівник» — звуконаслідування «ку-ку» (на звуках до²-ля¹). Потім дитина співає одну пісню чи примовку на зміцнення нижнього регістру, частіше всього починаючи з верхніх звуків діапазону голосу «гудівника». Наприклад, примовку «Гоп-гоп» (у тональностях до, ре, мі мажор) діти співають на звуках до¹, ре¹, мі¹, примовку «Кумо, кумо, що варила» (у тональностях ля, сі, до мажор), починаючи з звуків мі¹, фа¹, соль¹.

Далі пропоную дитині проспівати пісню чи примовку для «атаки» верхнього регістру дитячого голосу на звуках до², сі¹, сі бемоль¹. Наприклад, пісню «Бім-бом» (у тональностях, до, сі бемоль, сі мажор) чи примовку «Іде, іде дід» (у тональностях сі, сі бемоль, ля мажор). Ці примовки діти співають на протязі 5—6 занять, далі можна взяти пісні, аналогічні їм, а потім знову повернутися до попередніх. Таким чином розширення діапазону голосу «гудівників» іде одночасно з нижніх і верхніх звуків дитячого голосу.

Виправлення чистоти інтонації та усунення «гудіння» — одне з важливих завдань музичного виховання — має здійснюватись в послідовній та систематичній роботі педагога з «неспіваючими» дітьми при умові вдумливого, уважного ставлення педагога до кожної дитини з урахуванням індивідуальних особливостей її голосу і слуху. В цьому процесі збірник Я. Степового «Проліски», на нашу думку, заслуговує на особливу увагу музичних керівників та вихователів, бо дає їм надійний засіб для боротьби з тими недоліками, які затьмарюють дитині радість першої зустрічі з чарівним і прекрасним світом музики.

¹ А. Д. Войнова, Развитие чистоты интонации в пении дошкольников, из-во АПН РСФСР, М., 1960, стр. 46.